

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ АСПІРАНТІВ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Обґрунтовується необхідність надання психолого-педагогічної підтримки аспірантам, які знаходяться на етапі входження у професійно-педагогічну діяльність. Розкривається зміст навчальної програми спецкурсу «Основи психології і педагогіки вищої освіти», покладеної в основу проекту психолого-педагогічної підтримки аспірантів технічного університету. Описуються методи та засоби активного навчання, які застосовуються в процесі реалізації цього проекту. Наводяться висновки щодо доцільності реалізації проекту психолого-педагогічної підтримки викладачів-початківців під час підготовки резерву науково-педагогічних кадрів в аспірантурі.

Ключові слова: психолого-педагогічна підтримка, аспіранти технічного університету, викладач-початківець.

Постановка проблеми

Вступ. Вища школа України вступила у третє тисячоліття в складних умовах зміни відносин власності, політичного ладу, моральних орієнтирів в країні. Нові умови вимагають здійснювати підготовку таких спеціалістів, які поєднували б високу професійну підготовку з сучасним баченням проблем суспільства. Нові умови висувають також нові високі вимоги до кожного викладача вищого навчального закладу, передбачають органічне поєднання ним виконання функцій педагога, методиста, організатора, науковця і вихователя. Впровадження прогресивних педагогічних технологій і форм контролю знань студентів, застосування прискореного навчання за індивідуальними навчальними планами вимагають вдосконалення педагогічної майстерності викладачів вищої школи, зокрема тих, що не мають достатнього практичного досвіду [2; 4].

Аналіз останніх досліджень. Логіка розвитку сучасної української вищої освіти вимагає перегляду системи створення умов, здатних максимально полегшити шлях просування викладача-початківця в професійному житті [1; 13–15 та ін.].

Підготовка резерву науково-педагогічних кадрів для Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» передбачає реалізацію проекту психолого-педагогічної підтримки магістрантів та аспірантів як майбутніх викладачів й керівників підрозділів університету. Ознайомлення студентів з особливостями педагогічної професії починається в магістратурі в процесі вивчення дисципліни «Педагогіка вищої школи», викладання якої здійснює кафедра психології і педагогіки. Поглиблення психолого-педагогічної підготовки продовжується в аспірантурі — аспірантам другого року навчання кафедрою викладається спецкурс «Основи психології і педагогіки вищої освіти».

Результати теоретичного аналізу проблеми. Педагогічна творчість, мистецтво педагогічної взаємодії і спілкування, здатність до впровадження інноваційних технологій навчання виступають провідними ознаками педагогічної майстерності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої проблемам розроблення

ефективних педагогічних засобів, що забезпечують просування викладачів-початківців до вершин педагогічної майстерності, а також досвід надання допомоги викладачам-початківцям, що сприяє їхньому професійно-особистісному зростанню, дають підставу стверджувати, що одним з таких засобів може бути психолого-педагогічна підтримка [14].

Якщо філософська, історична, правова та мовленнєва підготовка займають у підготовці інженерів більш-менш стійкі позиції, то інтеграція психологічних дисциплін у навчальні плани з технічних спеціальностей за роки незалежності України пережила декілька підйомів і спадів, а зараз знаходиться на межі виживання. В умовах, що склалися, кафедра психології і педагогіки НТУУ «КПІ», навчальна та наукова діяльність якої спрямована на розвиток психологічної культури та соціальної відповідальності аспірантів як майбутніх викладачів, вбачає здійснення своєї місії в реалізації проекту їх психолого-педагогічної підтримки під час навчання в аспірантурі.

Запровадження зазначеного проекту було започатковане автором цієї статті у 1985/86 навчальному році, коли аспірантам другого курсу НТУУ «КПІ» почали викладати спецкурс «Основи психології і педагогіки вищої освіти», який за своїм змістом виступив комплексною науковою дисципліною, що об'єднала в собі найважливіші проблеми навчання і виховання студентської молоді.

Мета вивчення аспірантами спецкурсу «Основи психології і педагогіки вищої освіти» полягає в оволодінні основами педагогіки вищої школи, формуванні творчого підходу до вибору дидактичних засобів, методів і методичних прийомів організації навчального процесу та контролю знань студентів. Вивчення спецкурсу передбачає також опанування аспірантами системою знань і вмінь з проблеми виховання й розвитку особистості у навчанні, психологічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності та педагогічного спілкування. Це допомагає їм у майбутньому правильно вибирати індивідуальні засоби виховного впливу на особистість студента, визначати педагогічно доцільні види взаємодії з академічною групою.

Мета статті — розкрити зміст цього спецкурсу, особливості його викладання, а також дати уявлення про методи і засоби активізації пізнавальної діяльності аспірантів в процесі його викладання.

Виклад основного матеріалу

Навчальний план дисципліни поряд із читанням лекцій передбачає проведення семінарських і практичних занять, соціально-психологічних тренінгів, рольових та ділових ігор (табл.). Виконання аспірантами самостійних завдань, націлених на вивчення особливостей організації різних видів навчальної роботи зі студентами, складання методичного протоколу лекції, визначення інформативності змісту лабораторної роботи, розроблення завдань для програмованого контролю тощо сприяє розвитку творчих компонентів професійно-педагогічної діяльності, прискорює процес становлення професійно значущих якостей особистості викладача університету.

Проаналізуємо зміст тем навчального плану спецкурсу.

У темі 1 «Методологічні основи вищої освіти» розглядаються мета і завдання психології і педагогіки вищої освіти як комплексної дисципліни, теоретико-методоло-

гічні засади модернізації вищої освіти України на сучасному етапі, основні тенденції розвитку світової вищої освіти; розкривається структура професійної діяльності викладача вищої школи [1; 3; 13].

Таблиця

**Тематичний план спецкурсу
«Основи психології і педагогіки вищої освіти»**

№ з/п	Тема	Усього годин	Форми занять			
			Лекції	Семінари	Практичні	Ділові ігри, СПТ
1	Методологічні основи вищої освіти	8	4	4	-	-
2	Структура і розвиток особистості	8	4	4	-	-
3	Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності	10	6	4	-	-
4	Суть та закономірності навчального процесу у вищій школі	8	4	2	2	-
5	Методи навчання	6	4	2	-	-
6	Організаційні види навчання	18	6	-	4	8
7	Контроль та оцінювання знань студентів	4	2	-	2	-
8	Дидактичні засоби і навчальна техніка	4	2	-	2	-
9	Психологічні особливості педагогічного спілкування	18	6	-	4	8
10	Психологія творчої діяльності	4	2	2	-	-
	Усього	88	40	18	14	16

Тема 2 «Структура і розвиток особистості» знайомить аспірантів із психологічною структурою особистості, психолого-педагогічними засадами розвитку особистості, психологічними особливостями студентського віку, структурою та ознаками здібності до педагогічної діяльності.

Тема 3 «Психологічні особливості навчально-пізнавальної діяльності» передбачає ознайомлення аспірантів з такими надзвичайно важливими для професійної діяльності питаннями педагогічної психології, як: психологія навчання, психологічні фактори впливу на процес навчання, розвиток і діагностика здібностей у навчанні, невдачі в учінні та боротьба з ними [12; 16; 17].

У темі 4 «Суть та закономірності навчального процесу у вищій школі» висвітлюються соціальні функції навчання, сучасні дидактичні концепції у вищій освіті, структура процесу навчання та його рушійні сили; дається визначення змісту вищої освіти; розкриваються особливості нормування й організація навчального процесу у вищій школі.

Тема 5 «Методи навчання» присвячується аналізу шляхів активізації навчальної діяльності студентів, зокрема застосуванню у навчальному процесі таких інноваційних

технологій, як проблемне навчання, модульне навчання, програмоване навчання, комп'ютерне навчання [12; 16].

У темі 6 «Організаційні види навчання» висвітлюються роль і місце лекції у вищій школі, розкриваються особливості організації і проведення семінарів, практичних і лабораторних занять, ділових ігор, практики на виробництві, керівництво курсовим і дипломним проектуванням, іншими видами самостійної роботи студентів [12; 16; 17].

Однією з найважливіших у розробленому спецкурсі є тема 7 «Контроль та оцінювання знань студентів», у якій аналізуються функції контролю знань студентів та основні принципи його організації; види, методи та форми організації контролю; критерії перевірки та норми оцінювання знань студентів; стандартизований контроль знань; педагогічні вимірювання.

У викладенні теми 8 «Дидактичні засоби і навчальна техніка» розкриваються функції та класифікація дидактичних засобів, наводяться характеристики сучасних технічних засобів навчання, висвітлюються психологічні аспекти їх застосування [5].

Тема 9 «Майстерність педагогічного спілкування» передбачає ознайомлення аспірантів ще з одним дуже важливим для майбутньої викладацької діяльності блоком питань. Зокрема, у викладенні теми аналізуються поняття та структура педагогічного спілкування, проблема розуміння викладачем особистості студента, питання професійної моральності та педагогічного такту викладача, особливості спілкування у педагогічному колективі, шляхи формування навичок педагогічного спілкування [4; 6; 7; 12; 16].

Тема 10 «Психологія творчої діяльності» є особливо важливою для аспірантів у тому сенсі, що вони як особи, безпосередньо залучені у процес наукової та педагогічної творчості, отримують уявлення власне про творчість і діяльність викладача університету як творчий процес, а також про психологічні засади наукової творчості [2; 8; 10].

Обговорення ключових питань за темами 1–5 та 10 здійснюється під час проведення семінарів.

Закріплення теоретичного матеріалу за темами 5–9 здійснюється на практичних заняттях, на яких широко застосовуються методи і форми активного навчання аспірантів, спрямовані на розвиток рівня їхньої професійної готовності до виконання основних функціональних ролей.

Зокрема, з теми 6 «Організаційні види навчання» проводиться відео-тренінг пробної лекції аспірантів, здійснюється перегляд навчального відеофільму «Зустріч з В. Шаталовим у телестудії Останкіно» з подальшим обговоренням засобів і прийомів проведення лекції, які застосовують В. Шаталов та інші учасники зустрічі. Для підготовки до цього практичного заняття слід користуватися певними рекомендаціями. Для пробної лекції треба підготувати фрагмент лекції, який за можливості включає користування дошкою та застосування технічних засобів навчання. Аспіранти, які не працюють із студентами, можуть підготувати доповідь з теми дисертаційного дослідження. Іноземним аспірантам бажано проводити пробну лекцію рідною мовою, якою вони будуть проводити заняття у рідній країні.

Ознайомлення аспірантів з технологією проведення мозкового штурму здійснюється на практичному занятті, яке присвячується вирішенню проблеми «Як організувати самостійну роботу студентів у технічному університеті?» або «Інтеграція інформаційних і педагогічних технологій у просторі вищої освіти» [5]. Залежно від фаху аспірантів їм пропонується взяти участь в імітаційних ділових іграх «Біржа» або «Біля озера». Участь у цих іграх надає аспірантам можливість на власні очі переконаватися в дієвості основних психолого-педагогічних принципів, які реалізуються в процесі їх проведення, а саме:

- принцип імітаційного моделювання конкретних умов і динаміки виробництва, а також ігрового моделювання змісту професійної діяльності фахівців;
- принцип проблемності змісту навчальної ділової гри та процесу його розгортання в пізнавальній діяльності студентів;
- принцип сумісної діяльності учасників в умовах ролевої взаємодії, розподілу й інтеграції виробничих функцій фахівців, що імітуються в грі;
- принцип діалогічного спілкування і взаємодії партнерів по грі, як необхідна умова розв'язання навчальних завдань, підготовки й прийняття узгоджених рішень, розвитку пізнавальної активності особистості;
- принцип двоплановості ігрової навчальної діяльності, суть якого полягає в тому, що «серйозна» діяльність щодо розвитку особистості фахівця реалізується у «несерйозній» ігровій формі.

Проведення практичного заняття з теми 7 «Контроль та оцінювання знань студентів» передбачає ознайомлення аспірантів з методикою проведення поточного програмованого контролю знань студентів у процесі виконання ними лабораторних робіт, а також з технологією підготовки контрольних завдань для програмованого контролю знань студентів під час допуску до виконання лабораторних робіт.

Практичне заняття з теми 8 «Дидактичні засоби і навчальна техніка» має на меті опанування аспірантами уміннями роботи з відеокамерою, магнітофоном, мікрофоном, відеопроєктором і навичками підготовки й проведення мультимедійних презентацій, їхнє ознайомлення з технологіями використання ПЕОМ для програмованого та дистанційного навчання, обговорення з ними психолого-педагогічних проблем впровадження у навчальний процес нових інформаційних технологій [5].

З теми 9 «Психологічні особливості педагогічного спілкування» аспіранти вдруге проходять відеотренінг пробної лекції, готуючись до якої вони мають врахувати усі позитивні і негативні моменти попереднього відеотренінгу. Враховуючи необхідність психолого-педагогічної підтримки аспірантів щодо розвитку навичок ефективного ділового спілкування програма спецкурсу передбачає проведення серії соціально-психологічних тренінгів, зокрема:

1. Соціально-психологічний тренінг «Один раз побачити чи почути?», метою якого є визначення провідної модальності спілкування учасників і формування вмінь будувати розмову з використанням потрібної модальності.
2. Соціально-психологічний тренінг «Аналіз та розв'язання конфліктних ситуацій у педагогічному колективі», спрямований на пошуки оптимальної стратегії поведінки у розв'язанні конфліктів.

3. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток професійної моральності викладача», спрямований на підвищення рівня розвитку моральної свідомості аспірантів та профілактики їхньої потенційної участі в сумнівних з етичного погляду ситуаціях [18; 19].

Практична підготовка аспірантів завершується соціально-психологічним тренінгом розвитку навичок самоменеджменту, в процесі якого вони мають емпірично виявити причини непродуктивних втрат свого часу та скласти програму їх поступового усунення [9; 11].

Висновки

Викладання спецкурсу «Основи психології і педагогіки вищої освіти» аспірантам Національного технічного університету «КПІ» показало, що після його вивчення майбутні викладачі можуть: розв'язувати психологічні проблеми, що виникають у процесі професійно-педагогічної діяльності, та обирати найоптимальніші варіанти їх вирішення; визначати напрями самовдосконалення та розробляти програми їх реалізації; створювати і розвивати систему продуктивної взаємодії з колегами, студентами й іншими учасниками навчально-виховного процесу в університеті на засадах професійної моральності та педагогічного такту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть / В. Андрущенко // Вища освіта України. — 2001. — № 2(2).
2. Винославська О. В. Нормовідповідність і творча активність у професійній діяльності викладача технічного університету / О. В. Винославська // Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. — 2001. — № 1(1). — С. 83–92.
3. Винославська О. В. Особливості управління системою вищої освіти в США / О. В. Винославська // Теоретические и прикладные проблемы психологии и педагогики: сб. науч. тр. — Луганск : Изд-во ВУНУ, 2001. — № 2(2). — С. 20–23.
4. Винославська О. В. Роль ефективної міжособистісної взаємодії викладачів з керівником та один з одним у процесі управління вищим навчальним закладом / О. В. Винославська // Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. — К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002. — Т. 1, ч. 3. — С. 199–203.
5. Винославська О. В. Підготовка викладачів технічних університетів з проблеми інтеграції інформаційних і педагогічних технологій / О. В. Винославська // Психологічні та соціально-економічні основи забезпечення організаційного розвитку освітніх організацій: тези наук.-практ. конф. (22–23 трав. 2008 р., м. Біла Церква). — К. : Наук. світ, 2008. — С. 88–90.
6. Винославська О. В. Психологічні особливості студентської групи / О. В. Винославська // Практична психологія та соціальна робота. — 2005. — № 7(76). — С. 65–70.
7. Винославська О. В. Психологічні проблеми реалізації науково-педагогічними працівниками етичних норм професійної діяльності / О. В. Винославська // Вісник НТУУ «КПІ»: Філософія. Психологія. Педагогіка. — 2003. — № 3(9). — С. 101–110.

8. Винославська О. В. Розвиток творчої активності викладача технічного університету в процесі опанування ним професійної діяльності / О. В. Винославська // Психологія у XXI столітті: перспективи розвитку: матеріали VI Костюківських читань (28–29 січ. 2003 р.). — К. : Міленіум, 2003. — С. 18–22.

9. Винославська О. В. Самоменеджмент у структурі психологічної культури викладача технічного університету / О. В. Винославська // Вісник НТУУ “КПІ”: Філософія. Психологія. Педагогіка”. — 2002. — № 2(5). — С. 83–94.

10. Винославська О. В. Формування навичок творчого розв’язання педагогічних ситуацій в аспірантів технічного університету / О. В. Винославська // Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (21–23 квіт. 1999 р.). — К. : КНЕУ, 1999. — Ч. 2. — С. 19–22.

11. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках: советы руководителям, как эффективно использовать рабочее время / Л. Зайверт; пер. с нем. — М. : Экономика, 1991. — 232 с.

12. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для вузов / И. А. Зимняя. — 2-е изд. доп., испр. и перераб. — М. : Логос, 2004. — 384 с.

13. Кремень В. Г. Поступ до нової філософії освіти в Україні / В. Г. Кремень // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні: 1992–2002: зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України. — Х. : ОВС, 2002. — Ч. 1. — С. 9–23.

14. Куренная Е. В. Педагогическая поддержка начинающих учителей при проектировании образовательного процесса в школе : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. В. Куренная. — Шуя, 2012. — 42 с.

15. Лебідь О. В. Професійна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу : навч. посіб. / О. В. Лебідь. — Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. — 263 с.

16. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: навч. посіб. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юр-ченко. — К. : Каравела, 2008. — С. 138–141.

17. Психология педагогического мышления: история и практика. — М. : ИП РАН, 1998. — 152 с.

18. Шрейдер Ю. А. Модель моральной рефлексии: лекции по этике: учеб. пособие / Ю. А. Шрейдер. — М. : МИРОС, 1994. — С. 86–98.

19. Alexander C. S. The Use of Vignettes in Survey Research / C. S. Alexander, H. J. Becker // Public Opinion Quarterly. — 1978. — № 42. — С. 93–104.

Винославская Е. В.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ АСПИРАНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА КАК БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Обосновывается необходимость предоставления психолого-педагогической поддержки аспирантам, находящимся на этапе вхождения в профессионально-педагогическую деятельность. Раскрывается содержание учебной программы спецкурса «Основы психологии и педагогики высшего образования», положенной в основу проекта психолого-педагогической поддержки аспирантов технического университета. Описываются методы и средства активного обучения, применяющиеся в процессе реализации этого проекта. Приводятся выводы относительно целесообразности реализации проекта психолого-педагогической поддержки начи-

нающих преподавателей во время подготовки резерва научно-педагогических кадров в аспирантуре.

Ключевые слова: психолого-педагогическая поддержка, аспиранты технического университета, начинающий преподаватель.

Vynoslavskaja O. V.

REALIZATION OF THE PROJECT OF PSYCHOLOGICAL & PEDAGOGICAL SUPPORTS OF POST-GRADUATE STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITY AS FUTURE TEACHERS

In the necessity of granting of psychological & pedagogical support to post-graduate students who are at beginning of professional-pedagogical activity is proved. The content of the curriculum of a special course «Bases of Psychology and Pedagogics of Higher Education» that was a ground of the project of psychological & pedagogical support of post-graduate students of technical university is shown. Methods and means of active training which are applied in the process of realization of this project are described. Conclusions concerning expediency of realization of the project of psychological & pedagogical support of teachers-beginners during their postgraduate training as reserve of scientific-pedagogical staff are resulted.

Key words: *psychological & pedagogical support, post-graduate students of the technical university, teacher-beginner.*